

Hvor mange barnebarn og når?

76 prosent av mennene og 85 prosent av kvinnene født i årene 1940-1944 har så langt fått barnebarn. Halvparten av mennene var blitt besteforeldre da de rundet 60 år, og halvparten av kvinnene innen 57 års alder. 47 prosent har fra ett til fire barnebarn og 30 prosent mellom fem og ti. I tillegg til de egne barnebarna har nesten tre av ti fått stebarnebarn, eller såkalte bonusbarnebarn, enten via egen partner eller via barns partner. Det er i stor grad de samme som får barnebarn og stebarnebarn.

At mange i dag venter både lenge og vel før de får barn, har fått enkelte potensielle besteforeldre til å bekymre seg. Kan de egentlig regne med å bli besteforeldre? Og vil eventuelle barnebarn se dagens lys mens de ennå er spreke nok til å engasjere seg aktivt i deres hverdag?

I denne artikkelen skal vi se nærmere på hvordan det ligger an med barnebarn for dem som er født i krigsårene 1940-1944 (se tekstboks om data-grunnlag). Disse årskullene er i dag i siste halvdel av 60-årene og på god vei over i pensjonistenes rekker. Hvor mange av dem har til nå rukket å bli besteforeldre, hvor mange barnebarn har de, og når ble de bestemor eller bestefar for første gang?

Vi viser også hvor vanlig det er å ha stebarnebarn eller såkalte bonusbarnebarn. Det kan være barnebarn som partneren har fra tidligere forhold, eller barnebarn som kommer inn i familien i egenskap av å være stebarn til en sønn eller datter. I den analysen som presenteres her, er samboere med og uten felles barn inkludert på lik linje med gifte.

Sentrale trekk ved livsløpet til kvinner og menn født 1940-1944

Utsiktene til å få barnebarn vil selvsagt variere med hvor mange barn en selv har, og hvor tidlig eller sent i livet en fikk barna. De årskullene vi ser på her, født 1940-1944, er kjennetegnet ved tidlig familiestart og få barnløse.

Halvparten av kvinnene i disse årskullene hadde rukket å bli mødre før de fylte 23 år. Mennene var litt senere ute, med en medianalder på 25,5 år (se tabell 1). To tredjedeler av disse årskullene endte opp med to eller tre barn. Andelen som ikke fikk egne barn, er spesielt lav, 10 prosent av kvinnene og 14 prosent av mennene. De fleste har ikke mer enn ett samliv, og sjansene for stebarnebarn gjennom partner er derfor moderate (se tabell 1). Men flere vil ha opplevd at barna etablerer seg i forhold med ett eller flere stebarn.

Datagrunnlag

Datasettet som er benyttet, er basert på Slekts- og generasjonsdata som bygger på opplysninger fra Statistisk sentralbyrås versjon av Det sentrale folkeregister om personen selv og personens mor og far. Det sentrale folkeregister ble dannet i 1964 med utgangspunkt i data fra Folke- og boligtellingsen 1960 og er nær heldekkende når det gjelder foreldreopplysninger for personer som er født i Norge i 1954 og senere. For utenlandskfødte finnes det imidlertid kun henvisning til foreldre hvis disse er eller har vært bosatt i Norge etter 1960. Forekomsten av samboere uten barn er konstruert på samme måte som i familie- og husholdningsstatistikken, det vil si ut fra adresseopplysninger og et sett kriterier om maksimum aldersforskjell med mer.

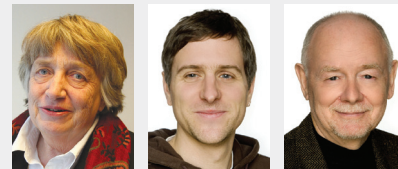
*Turid Noack,
Lars Dommermuth og
Jan Lyngstad*

Tabell 1. Sentrale familiebegivenheter for kvinner og menn født 1940-1944¹

	Kvinner	Menn
Andel barnløse	9,5	13,5
Gjennomsnittlig antall barn	2,3	2,2
Medianalder ved første barns fødsel for alle med barn	22,9	25,5
Andel som aldri har vært gift	4,9	7,6
Andel med mer enn ett samliv	19,0	19,8
Andel med erfaring fra samboerskap	31,5	37,4

¹ I noen tilfeller ligger alle født 1940-1944 til grunn, i andre tilfeller refererer tallene bare til noen av kohortene eller kohorter som ligger nær opp til.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå, og LOGG 2007, Statistisk sentralbyrå og NOVA.

Turid Noack er sosiolog og seniorforsker i Statistisk sentralbyrå, Gruppe for demografi og levekårsforskning. (turid.noack@ssb.no)

Lars Dommermuth er sosiolog og forsker i Statistisk sentralbyrå, Gruppe for demografi og levekårsforskning. (lars.dommermuth@ssb.no)

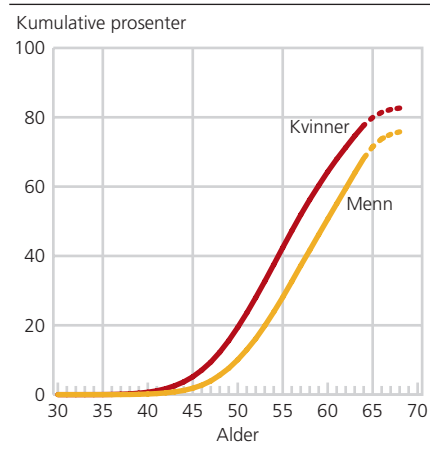
Jan Lyngstad (t.h.) er statsviter og forsker i Statistisk sentralbyrå, Gruppe for demografi og levekårsforskning. (jan.lyngstad@ssb.no)

Tabell 2. **Kvinner og menn født 1940-1944, etter arbeidslivsstatus. 2008. Prosent**

	Kvinner	Menn
Alle	100	100
Sysselsatte	31	41
Av dette		
Kort deltid	10	10
Lang deltid	10	7
Heltid	11	24
Arbeidsledige	0	0
Utenfor arbeidsstyrken	68	58

Kilde: Arbeidskraftundersøkelsene (AKU), Statistisk sentralbyrå.

Figur 1. **Besteforeldre for første gang, etter alder. Kvinner og menn født 1940-1944. 2008. Kumulative prosent**

Tabell 3. **Antall barnebarn. Kvinner og menn født 1940-1944.¹ 2008. Prosent**

	Kvinner	Menn	Alle
Alle	100	100	100
Ingen	17,2	24,1	20,6
1-4	46,2	47,4	46,8
5-10	33,4	26,7	30,0
11 eller flere	3,2	1,8	2,6
Gjennomsnittlig antall	3,9	3,2	3,5

¹ Omfatter alle (med og uten egne barn) som var i live 31. desember 2008.

Kvinner og menn født 1940-1944 er i ferd med å trappe ned sin innsats på arbeidsmarkedet, og de fleste er allerede blitt pensjonister. I 2006 var de yngste gamle nok til å gå av med avtalefestet pensjon dersom de var omfattet av en slik ordning. Året etter kunne de eldste gå av med alderspensjon fra folketrygden. I 2008 arbeidet bare hver fjerde mann og hver tiende kvinne i disse årskullene heltid. De øvrige jobbet redusert eller var utenfor arbeidsstyrken, det vil si trygdet eller hjemmearbeidende (se tabell 2).

Vi skal også huske på at de fleste kvinner i disse årskullene var hjemme i kortere eller lengre perioder da barna var små. Og selv om mange vendte tilbake til arbeidslivet da barna ble større, er det ved 64-68 års alder fortsatt flere yrkesaktive menn enn kvinner i disse årskullene. Slik sett skulle bestemødrene ha bedre tid for barnebarna enn de jevn gamle bestefedrene.

Det første barnebarnet

Bilder av familier med fire og i sjeldne tilfeller fem generasjoner samlet på et brett, minner oss om at det kan være store variasjoner i generasjonsmønsteret. Noen blir besteforeldre før enkelte av deres jevnaldrende har rukket å få sitt første barn, mens andre er i pensjonsalder og vel så det før det første barnebarnet kommer. Men hvor stor variasjon er det egentlig i dette mønsteret?

Selv om de årskullene vi ser på her, født 1940-1944, var tidlig ute med å få barn sammenlignet med dagens unge, er det få som ble besteforeldre i svært ung alder. De yngste var riktignok bare 33 år, men som 45-åring var ikke mer enn 5 prosent av kvinnene og i underkant av 2 prosent av mennene blitt besteforeldre. Deretter økte andelen besteforeldre raskt (se figur 1). Godt og vel 56 år gamle hadde halvparten av kvinnene i disse årskullene blitt bestemor, og som 60-åring hadde halvparten av alle mennene fått sitt første barnebarn. At kvinner er tidligere ute enn menn med å få barnebarn, gjenspeiler det faktum at kvinner gjennomgående stifter familie tidligere i livet enn det menn gjør.

I figur 1 inngår alle nålevende personer født 1940-1944 og bosatt i landet, enten de har egne barn eller ikke. Som vi ser, er det 22 prosent av kvinnene og 32 prosent av mennene som ikke har barnebarn ved 64-årsalder. Denne andelen vil bli mindre etter hvert som stadig flere innlemmes i besteforeldrenes rekker. For det eldste årskullet vi ser på, født i 1940, er andelen uten barnebarn henholdsvis 15 og 22 prosent ved 68 års alder.

Hvor mange barnebarn?

Noen ganske få av alle personer i slutten av 60-årene har mange titalls barnebarn. Men å ha så mange barnebarn at det kan være vanskelig å holde oversikt over fødselsdager og andre merkedager, er lite vanlig. Nærmere halvparten har ikke mer enn fra ett til fire barnebarn å forholde seg til. 33 prosent har mellom fem og ti barnebarn, mens det bare er 3 prosent av kvinnene og 2 prosent av mennene som har elleve barnebarn eller flere (se tabell 3).

Forskjellen i gjennomsnittlig antall barnebarn gjenspeiler nok en gang det faktum at menn gjennomgående etablerer familie noe senere i livsløpet enn kvinner. Dette mønsteret tilsier også at de som bare har sønner, må belage seg på at det kan ta lengre tid før barnebarna kommer, enn for dem som har minst én datter.

Om vi ikke regner med dem som ikke har egne barn, hadde kvinner og menn født 1940-1944 i gjennomsnitt 4,1 og 3,4 barnebarn i 2008.

Hvor mange sett av barnebarn?

Familiedemografer har fremhevet at det også kan være nyttig å se på såkalte sett av barnebarn (Uhlenberg 2004). Med det mener de hvor mange søskenflokker en er bestemor eller bestefar til. Er det bare ett sett, har barnebarna ingen kusiner eller fettere som også skal ha besteforeldrenes oppmerksomhet. Antallet barnebarnsett må antas å gi en pekepinn om besteforeldrenes rolle som ressurspersoner for barnebarna, underforstått at fire barnebarn i ett og samme sett vil kreve mindre enn fire barnebarn fra fire forskjellige sett (Hagestad 2006).

Hvor mange barnebarnsett en har, varierer selvsagt med antall barnebarn. De som har to barnebarn, har i gjennomsnitt 1,2 sett, mens de som har 6 barnebarn i gjennomsnitt har dem fordelt på 2,6 sett (se figur 2). Flest barnebarnsett, i gjennomsnitt 4,5, har de som har elleve barnebarn eller flere. Men som tidligere nevnt, er det ytterst få som har så mange barnebarn.

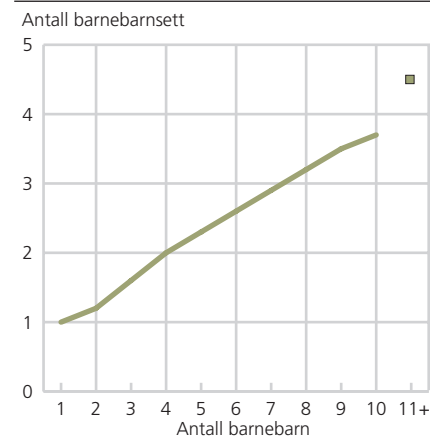
Stebarnebarn eller bonusbarnebarn

Foruten barnebarn via egne barn, kan det være stebarnebarn. Hvor vanlig det er å ha stebarnebarn, er lite kjent, men vårt datamateriale gir gode muligheter for å se på dette, ikke bare for gifte, men også for samboere. Noen foretrekker å snakke om bonusbarnebarn fremfor stebarnebarn. Bonusbarnebarn assosieres med noe positivt, en ekstra gevinst, mens stebarnebarn kanskje har en mer negativ klang. I denne artikkelen bruker vi begrepene stebarnebarn og bonusbarnebarn synonymt om barnebarn en ikke er i slekt med juridisk sett. Det kan være barnebarna til ektefelle eller samboer. Bonusbarnebarn kan en også få om ens egne barn har ektefelle eller samboer med barn fra tidligere forhold.

Som påpekt av en amerikansk familieforsker skulle en kunne forvente at hyppigere gjengifte ville bidra til at det også ville utvikles klarere normer og regler for forventet atferd i stefamilierelasjoner (Cherlin 1978). I et senere arbeid konkluderer imidlertid den samme forskeren med at det snarere er det motsatte som har skjedd. Normer for forventet atferd synes svekket både når det gjelder førstegangsekteskap og senere ekteskap (Cherlin 2004).

Forholdet mellom stebesteforeldre og stebarnebarn synes å være klart mindre institusjonalisert enn forholdet mellom besteforeldre og andre barnebarn.

Figur 2. Gjennomsnittlig antall barnebarnsett, etter antall barnebarn. Menn og kvinner født 1940-1944. 2008

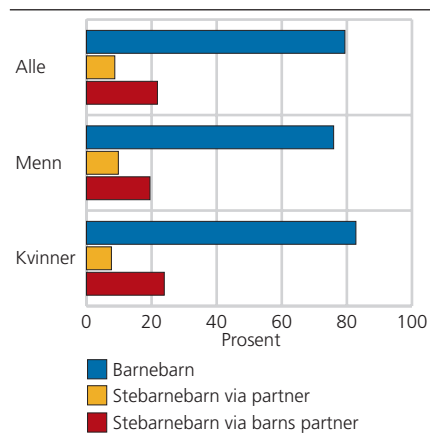
I rollen som bestemor eller bestefar har vi støtte av et sett godt etablerte normer, for eksempel forventningene om å gi gaver til fødselsdager og jul, og å yte hjelp og bistand om noe ekstra inntreffer.

Kjørereglene for forholdet mellom stebesteforeldre og stebarnebarn er mer vage, hvis de i det hele tatt finnes. Spørsmål og råd om hvordan en skal forholde seg til stebarnebarn, kommer da også ofte opp i familie- og samlivsspalter i aviser og ukeblader. Hvor integrert stebarnebarna er, ser ut til å variere mye fra familie til familie, kanskje spesielt om stebarnebarna også har egne besteforeldre.

Til forskjell fra barnebarna kan stebarna ha kommet inn i familien ved vidt forskjellig alder. Noen kan en ha fulgt fra de ble født, andre kan ha vært voksne før stebesteforeldrene lærte dem å kjenne. Studier har vist at besteforeldres forhold til barnebarna varierer med hvor gamle barnebarna er. Tilknytningen ser ut til å være spesielt sterk i tidlige barneår for så å synke etter hvert som barnebarna blir eldre (Aldous 1995). Det gjør det rimelig å tro at spesielt stebarnebarn som først kommer inn i familien når de er blitt store, ikke vil bli oppfattet på helt samme måte som egne barnebarn.

På den andre siden kan også båndene mellom besteforeldre og egne barnebarn svekkes hvis foreldrene flytter fra hverandre, og det blir liten kontakt mellom en av foreldrene og barnet etter skilsmissen (Gautun 1995). Våre data gir dessverre ikke muligheter for å se på hvor gamle bonusbarnebarna var da de ble en del av den utvidete familien, eller hvilke av de andre barnebarna som har opplevd at foreldrene har gått fra hverandre.

Figur 3. Andel med barnebarn og stebarnebarn. Kvinner og menn født 1940-1944. 2008. Prosent

Arbeidet med tilrettelegging av datafiler og analyse av data er finansiert av Norges forskningsråd innenfor rammen av et felles prosjekt mellom Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og arbeid (NOVA) og Statistisk sentralbyrå.

Stebarnebarn via barns partner er vanligst

I de årskullene vi ser på her, er 8 prosent av kvinnene og 10 prosent av mennene stebesteforeldre i kraft av at partneren har barn fra tidligere forhold (se figur 3). Av dem som har slike stebarnebarn, har flesteparten (70 prosent) fra ett til fire stebarnebarn, mens nær alle de resterende (28 prosent) har fra fem til ti stebarnebarn.

Å bli stebesteforeldre fordi ens egne barn har ett eller flere stebarn, er langt vanligere. Av dem som er i siste halvdel av 60-årene, er 24 prosent av kvinnene og 20 prosent av mennene stebesteforeldre på dette viset.

Når det er så mange flere som har bonusbarnebarn via barns partner enn via egen partner, er det fordi det gjennomsnittlige antallet egne barn vil være høyere enn antall partnere. Men såkalte kohortforskjeller er også viktige. Mellomgenerasjonen, det vil si barna til dem født 1940-1944, har et mindre stabilt samlivsmønster enn det som er karakteristisk for «vår» besteforeldregenerasjon. Dette øker sannsynligheten for å få stebarnebarn via barns partner. Ser vi stebarnebarn via egen og barns partner under ett, har nærmere tre av ti (28,5 prosent) ett eller flere stebarnebarn.

Betydningen av å telle med bonusbarnebarn

Vi har tidligere sett at en betydelig majoritet av dem som er sist i 60-årene, har blitt besteforeldre. Men hvor mange flere har besteforeldreerfaring om også de såkalte bonusbarnebarn telles med?

Selv om mange har stebarnebarn både via egen partner og via barns partner, endrer det andelen med barnebarnserfaring i vid forstand relativt lite.

Figur 4 viser at om vi legger til dem som bare har stebarnebarn, øker andelen med barnebarnserfaring fra 79 til 82 prosent for personer født 1940-1944. Eller sagt på en annen måte, andelen som ikke har barnebarn av et eller annet slag, reduseres med rundt 3 prosentpoeng.

Regnet på denne måten er det bare 14 prosent av kvinnene som verken har egne barnebarn eller bonusbarnebarn. Tilsvarende andel for menn er 20 prosent, men også her vil menns generelt senere familieetablering spille inn. Vi må med andre ord forvente at forskjellen mellom kvinner og menn i disse årskullene vil bli noe mindre etter hvert som de blir eldre. Men siden det å ha egne barnebarn er klart det vanligste, og andelen uten barn er noe høyere blant menn enn blant kvinner i disse årskullene, vil forskjellen mellom kvinner og menn vanskelig kunne bli helt visket ut selv om bonusbarna teller med.

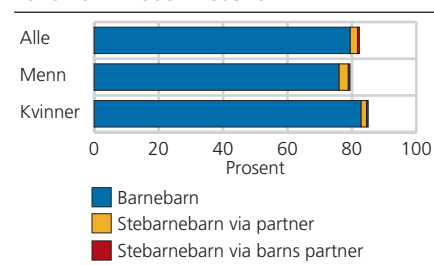
Oppsummering og diskusjon

De som i dag er i siste halvdel av 60-årene (født 1940-1944), er relativt godt forspent med barnebarn, i gjennomsnitt i underkant av fire. Men sett i forhold til når i livet de selv stiftet familie, kan nok noen mene at det drøyde vel lenge før de ble besteforeldre. Noen flere kvinner enn menn har barnebarn. Det skyldes at kvinnene var tidligere ute med å få barn, og at de i mindre grad forble barnløse enn hva som var tilfelle for de jevngamle mennene. Besteforeldregenerasjonen vi har sett på her, har imidlertid ikke så mange barnebarnsett å fordele sin oppmerksomhet mellom.

Vår analyse viser omfanget av barnebarn og stebarnebarn når vi tar registerdata til hjelp. På dette viset kan vi uttale oss om hele årskullet uten å måtte ta hensyn til utvalgsproblemer og frafall, som ofte griper forstyrrende inn ved intervjuundersøkelser. Vår analyse kan imidlertid ikke vise hvordan kontakten mellom generasjonene er i praksis. Som vi har vist, har de årskullene vi har studert her, blitt besteforeldre i forholdsvis ung alder og kan således regne med å ha mange «besteforeldreår» foran seg.

De fleste av dem har trådt inn i pensjonistenes rekke. De vil med andre ord ha tid, men kanskje ikke alltid helse, til å være aktive besteforeldre. Å måle hva som faktisk finner sted av kontakt, hjelp og omsorg mellom generasjoner, er ikke lett. Basert på spørreundersøkelser er besteforeldre blitt karakterisert som en reservarmé, de som alltid er der om noe skulle røyne på for barn og barnebarn (Hagestad 2006).

Figur 4. Andel med barnebarn eller stebarnebarn. Kvinner og menn født 1940-1944. 2008. Prosent

Referanser

Aldous, J. (1995): New Views of Grandparents in Intergenerational Context, *Journal of Family Issues*, 16, 1, 104-122.

Cherlin, A.J. (1978): Remarriage as an incomplete institution, *American Journal of Sociology*, 84, 634-650.

Cherlin, A.J. (2004): The Deinstitutionalization of American Marriage, *Journal of Marriage and Family*, 66, 848-861.

Gautun, H. (1995): Besteforeldre – barnebarn relasjoner, sett med ungdoms øyne, *Tidskriftet Barn*, Norsk Senter for barneforskning, Universitetet i Trondheim, 54-63.

Hagestad, G. (2006): Transfers between grandparents and grandchildren, *Zeitschrift für Familienforschung*, 18, 3, 315-333.

Uhlenberg, P. (2004): «Historical Forces Shaping Grandparent-Grandchild relationships: Demography and Beyond», i Silverstein, M. og K.W. Schaie: Focus on Intergenerational relations Across Time and Place, *Annual review of Gerontology and Geriatrics*, 24, 77-97.

Vår analyse viser også hvor vanlig det er å ha stebarnebarn. Dette har vi til nå visst lite om. Mye taler for at slike familierelasjoner kan oppleves vanskeligere, og at forholdet til stebarnebarna ikke er like tett som forholdet til egne barnebarn. Forholdsvis mange av dem som er i siste halvdel av 60-årene, tre av ti, har også ett eller flere stebarnebarn eller bonusbarnebarn som det gjerne heter. Men stebarnebarna øker andelen som har besteforeldreerfaring i vid forstand relativt lite.

Som understreket vet vi ikke noe om hvor gamle stebarnebarna var da de kom inn i familien. Selv om barn gjennom stebesteforeldre kan oppleve å ha flere enn to sett besteforeldre, er det ikke gitt at alle familierelasjonene alltid vil oppleves like nære. Det er også rimelig å tro at kontakt med stebarnebarn lettere kan svekkes ved samlivsopphør enn hva som vil være tilfelle med egne barnebarn.

Familie mønstrene til et årskull og hva deres barn i sin tur velger, vil forplante seg til mulighetene for å bli besteforeldre. I en senere analyse skal vi se nærmere på besteforeldreerfaringene til noe yngre årskull, kull som på mange vis har praktisert et annet og mer variert familiemønster enn dem som i dag er sist i 60-årene (født 1940-1944).